

Москалюк Н. Б.
*д.ю.н., професор, професор кафедри безпеки
та правоохоронної діяльності,
заступник декана юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету*

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Актуальність теми дослідження зумовлена зростанням ролі інтелектуального потенціалу як стратегічного ресурсу держави в умовах глобалізації, цифровізації та гібридних загроз. У сучасному світі інтелектуальна безпека дедалі більше визначає спроможність держави забезпечувати національні інтереси, стійкість правової системи, конкурентоспроможність економіки та захист суверенітету. Для України особливої ваги ця проблематика набуває в умовах повномасштабної агресії, активного інформаційного протиборства, кібератак, спроб впливу на суспільну свідомість, а також незаконного використання результатів інтелектуальної діяльності та витоку чутливої науково-технічної інформації.

Незважаючи на наявність окремих норм, що регулюють сферу інформаційної, національної та кібербезпеки, правове забезпечення інтелектуальної безпеки держави залишається фрагментарним і недостатньо систематизованим. Відсутність чіткого законодавчого визначення інтелектуальної безпеки, єдиного підходу до її складових та механізмів правового захисту ускладнює формування ефективної державної політики у цій сфері. Це зумовлює необхідність комплексного наукового осмислення проблем правового регулювання інтелектуальної безпеки, виявлення прогалин і колізій у чинному законодавстві, а також визначення перспектив його вдосконалення з урахуванням європейських стандартів та сучасних безпекових викликів.

Мета дослідження полягає у комплексному аналізі правового забезпечення інтелектуальної безпеки держави, виявленні основних проблем його реалізації та обґрунтуванні перспективних напрямів удосконалення національного законодавства з урахуванням сучасних безпекових викликів і європейських стандартів. Для досягнення вказаної мети слід буде виконати наступні завдання:

проаналізувати поняття, зміст і місце інтелектуальної безпеки в системі національної безпеки держави;

виявити ключові проблеми правового регулювання інтелектуальної безпеки в Україні та прогалини чинного законодавства;

визначити основні перспективи та напрями вдосконалення правового забезпечення інтелектуальної безпеки держави.

Об'єкт дослідження — суспільні відносини, що виникають у процесі забезпечення інтелектуальної безпеки держави в системі національної безпеки.

Предмет дослідження — правові норми, принципи та механізми правового регулювання інтелектуальної безпеки держави, а також проблеми й

перспективи їх удосконалення в сучасних умовах.

Методологічну основу дослідження становить сукупність загальнонаукових і спеціально-юридичних методів пізнання, застосування яких забезпечує всебічний і об'єктивний аналіз правового забезпечення інтелектуальної безпеки держави. Зокрема, діалектичний метод буде використано для дослідження інтелектуальної безпеки як динамічного правового явища, що розвивається під впливом сучасних безпекових викликів; системно-структурний метод — для визначення місця інтелектуальної безпеки в системі національної безпеки та виявлення взаємозв'язків між її елементами; формально-юридичний метод — для аналізу чинного законодавства та правових норм, що регулюють відповідну сферу; порівняльно-правовий метод — з метою зіставлення національних підходів до правового забезпечення інтелектуальної безпеки з європейськими та міжнародними стандартами; логіко-юридичний метод — для формулювання висновків і пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання.

Інтелектуальна безпека держави в сучасних умовах постає як самостійний і водночас інтегративний елемент системи національної безпеки, що безпосередньо пов'язаний із захистом інтелектуального потенціалу суспільства, результатів наукової, освітньої, інноваційної та творчої діяльності, а також із протидією інформаційним і когнітивним загрозам. Схожу думку висловлюють Юхименко П., Сокольська Т., Лобачова С., вказуючи, що «Для України, яка переживає етап формування інформаційного суспільства, та інноваційної економіки, інтелектуальна безпека є складником національної безпеки, оскільки, з одного боку, це перехід до нової форми цивілізаційного розвитку, пов'язаний зі зростанням ролі інтелектуальної праці, посилення ролі держави у захисті інтелектуального потенціалу від руйнування та створення відповідних економічних та соціальних умов його зростання, а з іншого - держава виступає гарантом безпеки інтелектуального розвитку її громадянина, захищаючи знання, як найцінніший інтелектуальний ресурс та його носія – людину, котра створює інтелектуальні продукти» [1, с. 21]. Як бачимо, наведена вченими теза акцентує увагу на багатовимірному характері інтелектуальної безпеки та переконливо обґрунтовує її належність до системи національної безпеки України. Автори розглядають інтелектуальну безпеку не лише як похідну від розвитку інформаційного суспільства та інноваційної економіки, а як стратегічну умову цивілізаційного поступу держави. Важливим є те, що автори поєднують структурний і антропоцентричний підходи: з одного боку, інтелектуальна безпека постає як інструмент захисту й відтворення інтелектуального потенціалу держави, а з іншого — як гарантія безпеки інтелектуального розвитку конкретної особи.

Особливої уваги заслуговує теза про посилення ролі держави у створенні економічних і соціальних умов для зростання інтелектуального потенціалу. Це дозволяє трактувати інтелектуальну безпеку не лише у площині захисних механізмів, а й як активну державну політику, спрямовану на підтримку інтелектуальної праці, науки, освіти та інновацій. Водночас наголос на захисті знань як найціннішого ресурсу та людини як їх носія підкреслює гуманістичний вимір інтелектуальної безпеки, що відповідає сучасним європейським підходам до безпекової парадигми.

Таким чином, позиція Юхименко П., Сокольська Т., Лобачова С., логічно

вписується в сучасне розуміння інтелектуальної безпеки як самостійного й водночас інтегративного елемента національної безпеки, що поєднує інтереси держави, суспільства та особи і виходить за межі суто інформаційно-правового або економічного тлумачення.

Також важливо наголосити, що в умовах цифровізації, розвитку штучного інтелекту, глобальних інформаційних потоків і гібридних форм протиборства інтелектуальна безпека набуває стратегічного значення, оскільки від рівня її забезпечення залежить здатність держави зберігати науково-технологічну автономію, формувати стійку правову та ціннісну основу суспільного розвитку. У наведеній тезі хотілось би зробити акцент на науково-технологічній автономії держави, яка перетворюється на визначальний критерій реальної державної спроможності. Інтелектуальна безпека у цьому контексті постає не лише як інструмент захисту результатів наукової та інноваційної діяльності, а як системна умова збереження здатності держави самостійно продукувати знання, технології та наукові рішення, не потрапляючи в критичну залежність від зовнішніх інтелектуальних і технологічних центрів впливу.

Забезпечення науково-технологічної автономії безпосередньо пов'язане з охороною національного інтелектуального потенціалу, підтримкою вітчизняних наукових шкіл, розвитком власних технологічних платформ і збереженням контролю над критично важливими інтелектуальними ресурсами. У разі відсутності належного рівня інтелектуальної безпеки держава ризикує втратити здатність формувати самостійну науково-технічну політику, що у довгостроковій перспективі створює загрози технологічній залежності та послаблення суверенітету. Особливої ваги ця проблематика набуває в умовах гібридних форм протиборства, коли вплив на науково-технологічну сферу здійснюється не лише через економічні або військові інструменти, а й через контроль над знаннями, даними, алгоритмами та інтелектуальними продуктами. Саме тому інтелектуальна безпека виступає фундаментом науково-технологічної автономії, забезпечуючи державі можливість не лише адаптуватися до глобальних технологічних змін, а й активно формувати власну траєкторію розвитку на основі національних інтересів і цінностей.

Усвідомлення інтелектуальної безпеки як фундаменту науково-технологічної автономії держави закономірно зумовлює потребу в її належному правовому забезпеченні. Саме право виступає тим інструментом, який інституціоналізує державну політику у сфері захисту та відтворення інтелектуального потенціалу, закріплює пріоритети науково-технологічного розвитку та визначає межі допустимого впливу зовнішніх і внутрішніх загроз. Без чіткої та узгодженої нормативно-правової основи науково-технологічна автономія залишається декларативною, а механізми інтелектуальної безпеки — фрагментарними й малоефективними. Отже, забезпечення науково-технологічної автономії в сучасних умовах неможливе без формування цілісної системи правового регулювання інтелектуальної безпеки, що інтегрує норми у сфері національної безпеки, інтелектуальної власності, інформаційних технологій, науки та освіти. Саме через правові механізми інтелектуальна безпека набуває реального змісту як складник національної безпеки та як стратегічна умова сталого розвитку держави.

Проведений аналіз чинного законодавства України свідчить, що правове забезпечення інтелектуальної безпеки є фрагментарним і недостатньо

системним. Так, норми, які опосередковано регулюють цю сферу, розкидані серед різних законодавчих актів: Закон України «Про національну безпеку» [2] визначає загальні принципи безпеки держави, але не деталізує заходи щодо охорони інтелектуального потенціалу; Закон України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» [3] і положення про кібербезпеку регламентують захист даних, однак не охоплюють всю сферу інтелектуальної власності та знань; законодавство про освіту та науку створює умови для розвитку інтелектуальної діяльності, але не визначає механізм її захисту від зовнішніх загроз і технологічної залежності.

Крім того, практична діяльність суб'єктів забезпечення інтелектуальної безпеки (органи державної влади, науково-дослідні установи, правоохоронні органи) ускладнюється через відсутність чіткої координації і розподілу повноважень, що створює прогалини у правовому захисті інтелектуальної сфери. Внаслідок цього навіть ефективні заходи з кіберзахисту чи охорони авторських прав не забезпечують комплексного захисту інтелектуального потенціалу держави.

Таким чином, існує нагальна потреба у формуванні цілісної законодавчої бази, яка об'єднала б норми про національну безпеку, інтелектуальну власність, кібербезпеку, науку та освіту, встановлюючи узгоджені механізми правового захисту інтелектуальної сфери та гарантування науково-технологічної автономії держави.

Перспективи вдосконалення правового забезпечення інтелектуальної безпеки держави пов'язані з формуванням системного нормативно-правового підходу, що передбачає законодавче визначення поняття та складових інтелектуальної безпеки, чітке розмежування повноважень суб'єктів її забезпечення, а також інтеграцію відповідних норм у систему національної безпеки. Важливого значення набуває гармонізація національного законодавства з європейськими стандартами, посилення правового захисту інтелектуальної власності, науково-технічної інформації та людського капіталу. Реалізація зазначених напрямів сприятиме підвищенню рівня інтелектуальної безпеки, зміцненню національної безпеки держави та створенню умов для сталого інноваційного розвитку.

Підсумовуючи проведені дослідження, можна констатувати, що інтелектуальна безпека держави виступає стратегічним ресурсом національної безпеки, який визначає здатність держави захищати науково-технологічний потенціал, формувати стабільну правову і ціннісну основу суспільного розвитку та протидіяти інформаційним і когнітивним загрозам. В умовах глобалізації, цифровізації та гібридних загроз її значення особливо зростає, оскільки без належного рівня інтелектуальної безпеки державна науково-технологічна автономія та конкурентоспроможність опиняються під ризиком.

Дослідження показало, що правове забезпечення інтелектуальної безпеки в Україні є фрагментарним і недостатньо системним: чинне законодавство містить окремі норми у сфері національної безпеки, кібербезпеки, охорони інтелектуальної власності, науки та освіти, проте відсутній комплексний механізм, що об'єднував би їх у цілісну систему. Недосконалість понятійного апарату, відсутність законодавчо закріпленої концепції інтелектуальної безпеки та недостатня координація між суб'єктами її забезпечення знижують ефективність державної політики у цій сфері.

Водночас аналіз наукових підходів підкреслює багатовимірний характер інтелектуальної безпеки, що поєднує інтереси держави, суспільства та особи, та визначає її як інструмент захисту й відтворення науково-технологічного потенціалу, а також як гарантію безпеки інтелектуального розвитку громадян. Особливо важливим є акцент на науково-технологічній автономії, яка забезпечує державі здатність самостійно продукувати знання і технології та протидіяти зовнішнім і внутрішнім загрозам.

Узагальнюючи, дослідження підтвердило необхідність формування цілісної системи правового забезпечення інтелектуальної безпеки, яка включала б законодавче визначення понять та складових інтелектуальної безпеки, чітке розмежування повноважень суб'єктів, інтеграцію норм у сфері національної безпеки, інтелектуальної власності, кібербезпеки, науки та освіти. Реалізація таких заходів сприятиме зміцненню науково-технологічної автономії, підвищенню ефективності державної політики та створенню умов для сталого інноваційного розвитку України.

Література:

1. Юхименко П., Сокольська Т., Лобачова С. Інтелектуальна безпека держави та її внутрішні та зовнішні загрози. *Вища школа*. 2019. № 9. С. 20-31. Режим доступу: VS_9_2019.indd

2. Закон України «Про національну безпеку» від 21.06.2018 № 2469-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 31, ст.241.

3. Закон України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» від 05.07.1994 № 80/94-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 31, ст. 286.

УДК 340.1

Григорович Т.

завідувач сектору почеркознавчих досліджень, технічного дослідження документів та обліку відділу криміналістичних видів досліджень Тернопільського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

Купельська Г.

головний судовий експерт сектору почеркознавчих досліджень, технічного дослідження документів та обліку відділу криміналістичних видів досліджень Тернопільського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

ІДЕНТИФІКАЦІЙНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЧЕРКУ ТА ЙОГО ОСНОВНІ ВЛАСТИВОСТІ

Почерк являє собою зафіксовану в рукописі індивідуальну для кожної людини систему рухів і прийомів письма, що ґрунтується на сформованій